

Инна Гуцалюк
(Луцк)

ОРГАНИЗАЦИЯ УКРАИНСКОЙ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДОЙ СОБСТВЕННЫХ ВООРУЖЕННЫХ ФОРМИРОВАНИЙ В ЗАПАДНОЙ ВОЛЫНИ

Показан военный потенциал Западной Волыни начала Украинской революции, определены этапы развития войскового движения, имевшего место в крае при Украинской Центральной Раде (УЦР). Представлены политические симпатии армейцев фронтовых и тыловых войск региона, заодно отслежена их изменчивость. Проанализирована законодательная база Украинской Центральной Рады и деятельность правительства в вопросе формирования национальных вооруженных сил, выяснено, насколько этот процесс в действительности охватил Западную Волынь. Установлено, что мобилизации волынян в вооруженные силы УЦР мешали по большей части внешние факторы, такие как негативная позиция Временного правительства, первая большевистская агрессия против УНР война, австро-венгерское и немецкое военное присутствие в крае.

Ключевые слова: вооруженные силы, украинизация, Временное правительство, Украинская Центральная Рада, первая большевистская агрессия, война, Западная Волынь.

Inna Gutsaljuk
(Luts'k)

ORGANIZATION OF THE OWN ARMED UNITS BY UKRAINSKA CENTRALNA RADA (UKRAINIAN CENTRAL ADVICE) IN WESTERN VOLYN'

Military potential of Western Volyn' beginning of Ukrainian revolution is rotined, certainly the stages of military motion which took place in an edge at Ukrainka Centralna Rada (Ukrainian Central Advice). The political likings troops of armies front and rearward of region are presented, their changeability is in concert watched. Analysed the legislative base of Ukrainian Central Advice and activity of government in the question of forming national's military powers, it is found out as far as this process overcame Western Volyn' in actual fact. It is set that mobilizations of volynyan in military powers of Ukrainian Central Advice mixed external factors mostly, such as position of the Provisional government, first bolshevist-ukrainian war, Austro-Hungarian and German being in an edge.

Key words: military powers, ukrainizaciya, Provisional government, Ukrainka Centralna Rada (Ukrainian Central Advice), first bolshevist-ukrainian war, Western Volyn'.

УДК 94 (477) „1941/1945”

Олександр Остапчук
(Київ)

ОРГАНИЗАЦИЯ З'ЄДНАНЬ ТА ЧАСТИН ЗАСОБІВ ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ ВІЙСЬК 1-ГО УКРАЇНСЬКОГО ФРОНТУ В ПЕРІОД З ЖОВТНЯ 1943 РОКУ ПО ЛИПЕНЬ 1944 РОКУ

У статті аналізується організація з'єднань та частин засобів протиповітряної оборони військ 1-го Українського фронту в період з жовтня 1943 року по липень 1944 року.

Ключові слова: організація, управління, зенітна артилерія, протиповітряна оборона, 1-й Український фронт, винищувальна авіація.

Велика Вітчизняна війна незаперечно довела винятково важливе значення потужної, стійкої протиповітряної оборони для надійного прикриття військ і об'єктів від повітряних ударів противника. Проблемними питаннями в дослідженні залишаються: організація, управління, організаційно-штатна структура наземних засобів та бойового складу протиповітряної оборони військ 1-го Українського фронту в операціях з визволення України.

Надто мало уваги приділено цьому питанню сучасними вітчизняними дослідниками. Мета цієї статті – здійснити аналіз організації з'єднань та частин засобів протиповітряної оборони військ 1-го Українського фронту в період з жовтня 1943 р. по липень 1944 р.

Вдосконалення організаційної структури засобів протиповітряної оборони (ППО) залежало від низки факторів: загальної оперативно-стратегічного обстановки і завдань, що вирішувалися засобами ППО; застосовуваних способів та форм бойових дій; кількісного та якісного складу військ і бойової техніки; змін характеру дій повітряного противника.

Стан радянських і німецьких військ, що протистояли одні одним, за своїм складом (особливо його ВПС), а також за оперативним та стратегічним значенням смуги, що займали їх війська, характеру дій, за розвитком економіки та транспортної системи району, за суто географічними факторами (наявністю річок, лісів та інше) значно відрізнявся один від одного. До того ж всі ці умови при переміщенні лінії фронту безперервно змінювались. Виходячи з цього, необхідна кількість зенітної артилерії для фронту була різною.

Якщо армійські полки ППО були першим кроком при переході від розосередження зенітної артилерії до зосередження її зусиль і масованому їх застосування, то зенітні артилерійські дивізії були наступним вищим ступенем інтеграції різнокаліберних засобів зенітної артилерії. Організація полків та дивізій стала більш уніфікованою, що сприяло поліпшенню їхнього бойового використання та підвищення якості управління бойовими діями. Масованому застосуванню авіації противника

на малих і середніх висотах було протиставлено комплексне використання різнорідних сил і засобів ППО¹.

На фронті керівництво ППО військ, їх тилів і об'єктів території дислокації здійснював заступник начальника артилерії фронту з ППО через відділ ППО, який входив до штату польового управління фронту. Відділ ППО складався з двох відділів: оперативного (7 офіцерів) і розвідувального (5 офіцерів).

При розвідувальному відділі перебував штатний головний пост повітряного спостереження, оповіщення і зв'язку фронту з складі начальника поста і трьох чергових командирів.

В армії питаннями організації і ведення ППО займався заступник начальника артилерії армії з ППО через відділення ППО, яке входило до штабу польового управління армії. Відділення складалося з начальника відділення та чотирьох його помічників і могло розпоряджатися тільки зенітною артилерією, що була отримана як підсилення від фронту. Через відсутність засобів розвідки і зв'язку відділення ППО армії безпосередньо в управлінні вогнем частин ППО не брало участі².

Організаційно-штатна структура частин та з'єднань зенітної артилерії 1-го Українського фронту протягом періоду проведення операцій з визволення України набувала обрисів більш потужної як кількісно, так і якісно бойового організму.

Організаційно-штатна структура зенітних артилерійських дивізій (зенад) мала таку побудову: командир дивізії, штаб дивізії, заступник командира дивізії з політичної частини, політвідділ; заступник командира дивізії з тилу, майстерні, сховища, підвіз; заступник командира дивізії з стрийової частини; трьох полків 37-мм автоматичних зенітних гармат (по чотири батареї та одній роті зенітних кулеметів); один полк 85-мм зенітних гармат (по чотири батареї).

Організаційно-штатна структура зенітних артилерійських полків (зенап) була такою: командир полку; заступник командира полку з політичної частини; заступник командира полку з забезпечення; заступник командира полку з стрийової частини; штаб полку; чотири батареї (по два взводи); одна рота зенітних кулеметів (чотири взводи)³. Чисельність особового складу зенітних артилерійських дивізій на 15 листопада 1943 р. становила в середньому 1500 чол.⁴ Відповідно до наказу НКО № 0017 від 26 квітня 1944 р. чисельність зенітних артилерійських дивізій збільшувалась до 2181 чол.⁵

Приблизна потреба фронту в зенітній артилерії розраховувалась кожний раз залежно від змін наведених вище факторів, а особливо з врахуванням складу, тактики і бойових можливостей як авіації противника, так і військ, що прикривалися. За таким принципом враховувались організація тилу фронту і участь в його прикритті військ ППО країни.

Для проведення оборонної операції пропонувалось такі норми (не враховуючи частини у військах):

для армії: 1-2 зенап – для прикриття основного угруповання військ та штабу армії; 1-2 зенадн – для прикриття станцій постачання;

для фронту: додатково до армійських засобів 2-3 зенад – для посилення армії на вирішальному напрямку і прикриття фронтового резерву;

2-3 зенап, 2-3 зенадн, 2-3 прожекторні роти – для прикриття фронтових баз, станцій постачання, штабу фронту та найменш захищених з повітря ділянок комунікацій.

Для проведення наступальних операцій, крім вказаних засобів, передбачалось мати в резерві Ставки для підсилення фронту і армії в середньому на фронт одну зенад, два зенап, два зенадн⁶.

Служба повітряного спостереження, оповіщення і зв'язку (ПСОЗ) фронту і армії здійснювалась відповідно до постанови Державного Комітету Оборони № 2527 від 18 листопада 1942 р. Штат фронтових та армійських рот ПСОЗ був однаковим. Окрема армійська (фронтна) рота ПСОЗ мала в своєму складі три лінійних взводи ПСОЗ по 5 постів спостереження в кожному і один взвод управління, що мав головний пост ПСОЗ і один пост спостереження. Таким чином, рота могла розгорнути 16 постів спостереження і один головний пост ПСОЗ армії (фронту). Особовий склад роти – 152 чол. За штатом роти відводилось 32 коня, 6 автомобілів, 5 радіостанцій, 2 радіоприймачі, 32 телефонних апарати і 62 км телефонного кабелю. Таких рот в складі фронту було 8. Крім окремих армійських (фронтових) рот ПСОЗ, в складі фронту діяли окремі взводи ПСОЗ, таких взводів в складі фронту було 2⁷.

В складі фронту діяла окрема прожекторна рота в складі 8 станцій „Прожзвук” (шукачі) та вісьмох прожекторів (супроводжувачів)⁸.

Управління засобами протиповітряної оборони (ППО) військ фронту здійснювалось на певних засадах, що диктував досвід війни. Командуючий артилерією фронту, армії та їхні заступники з ППО несли повну відповідальність за організацію протиповітряної оборони військ і бойових дій її засобів.

Заступник командувача артилерії з ППО фронту (армії) і командуючі артилерією з'єднань, крім того, повністю відповідали за організацію управління засобами ППО військ. У межах частини (підрозділу) ППО військ організовував командир частини (підрозділу).

Основою управління було рішення командира. Рішення вимагало визначення мети і способів дій засобів ППО відповідно до завдання, що ставив старший командир; визначення бойового порядку і завдань з'єднанням, частинам (підрозділам); забезпечення майбутніх дій. Рішення могло бути обґрунтованим тільки при умові правильного усвідомлення завдання ППО і всебічної оцінки обстановки. Усвідомлення завдання полягало в тому, що командир на основі прийнятого рішення на організацію бою або дії військ повинен був чітко уявляти роль засобів ППО в загальному завданні з'єднання (частини) і в системі ППО. Він також

повинен був усвідомлювати, в якій взаємодії з ППО сусідів повинна знаходитись ППО армії, з'єднання (частини) в цілому.

Особливо важливо було визначити, які угруповання військ і об'єктів тилу, виходячи з обставин, потребують найбільш потужного забезпечення від нападу і розвідки з повітря та забезпечення яких об'єктів є другорядним. Об'єкт, що прикривався, оцінювався з погляду на його важливість, розміру площі, що він займав, характеру його бойових дій (якщо прикриваються війська). Оцінка обстановки зводилась до оцінки противника, своїх засобів ППО, місцевості, метеорологічних умов та розрахунку часу.

При оцінці наземного противника визначалося, наскільки розміщення та його дії заважають або сприяють організації ППО частини (з'єднання). Повітряний противник оцінювався відповідно до сил та засобів, які він міг використовувати на даному напрямку, та його тактичних прийомів нападу.

Свої засоби ППО оцінювалися за кількістю, станом і забезпеченням їх всім необхідним для бою.

Місцевість оцінювалася відповідно до того, наскільки вона сприяла прихованому розосередженому застосуванню військ, що забезпечуються, та своїх засобів ППО.

На основі оцінки обстановки приймалося рішення. У рішенні на організацію протиповітряної оборони визначалось таке: яке угруповання військ і об'єктів тилу та якими силами й засобами повинні забезпечуватись від нападу і розвідки з повітря; де повинні забезпечуватися ці угруповання військ (на якій ділянці маршруту, в якій смузі, в якому районі); на який період організується протиповітряна оборона; як організується взаємодія засобів ППО; як організується служба ПСОЗ; заходи щодо захисту військ або об'єктів тилу; заходи щодо введення противника в оману.

Управління засобами ППО зводилось до безперервного і впевненого та своєчасного керівництва діями засобами ППО відповідно до ходу подій на землі і обстановкою, що швидко змінювалася у повітрі.

Управління засобами ППО ґрунтувалося на забезпеченні постійної бойової готовності засобів ППО; на організації розвідки і зв'язку для своєчасного та безперервного отримання даних про наземну і особливо про повітряну обстановку; на визначенні і доведенні завдання до виконавців і контролі виконання; на безперервному керівництві засобами ППО в процесі бою військ, що забезпечувалися, і відбитті нальотів авіації противника; на організації взаємодії засобів ППО; на матеріально-технічному забезпеченні засобів ППО; на безперервній інформації зверху вниз і організації отримання донесень вниз та інформації від сусідів про всі дані обстановки.

Управління засобами ППО у військах здійснювалося заступником командувача артилерії з ППО, там, де його не було – командувачем артилерії або штабом частини.

Об'єднання управління сприяло найбільш цільовому та спрямованому використанню всіх засобів ППО в інтересах бою (дій) основного угруповання військ в цілому і забезпечувало маневри засобами відповідно до обстановки під час бою. Об'єднувати варто було засоби ППО, що виконують одне завдання і діють в одному районі. З цією метою активно застосовувались зенітні артилерійські групи (ЗАГ).

Управління засобами ППО здійснювалося з командних або спостережних пунктів відповідних командирів. Для управління засобами ППО, крім зв'язку командування і зв'язку взаємодії, широко застосовувались засоби зв'язку служби ПСОЗ.

Відповідно до загального плану ППО фронту (армії) і планом взаємодії командир з'єднання винищувальної авіації сам визначав способи управління, а також завдання і кількість літаків, що піднімалися. Командир і штаб винищувального з'єднання зазвичай перебували на головному аеродромному вузлі. Для зв'язку з командуванням військ, що забезпечувались, на їх командному пункті безперервно перебував відповідальний офіцер зв'язку штабу винищувальної авіації, надійно зв'язаний з командиром винищувального з'єднання.

Об'єднання управління зенітною артилерією, що діяла на напрямку головного удару, здійснювалось шляхом організації з числа dodаних і штатних зенітних частин і з'єднань ЗАГ, яка безпосередньо підпорядковувалась командуючому артилерії та його заступнику з протиповітряної оборони, від якого отримувала бойове завдання відповідно до плану протиповітряної оборони. ЗАГ перебувала у безпосередньому підпорядкуванні командуючого артилерією і його заступника з ППО, від якого отримували бойове завдання відповідно до загального плану ППО⁹.

Право на відкриття вогню зенітною артилерією і зенітними кулеметами належало командирю вогневої одиниці: батареї середнього калібру, батареї або взводу малого калібру і взводу зенітних кулеметів, якщо не було попередньої заборони старшого начальника¹⁰.

Керівництво з бойового застосування засобів ППО при забезпеченні військ визнавало, що винищувальна авіація є головним засобом знищення авіації противника у повітряному бою, але також наголошувало на тому, що час бойової роботи винищувачів обмежується запасом пального і виснаженням особового складу. Крім того, з'ясувалося, що виходячи з широкого діапазону її дій: прикриття військ, штурмові і бомбардувальні удари по наземних військах, об'єктах і аеродромах противника, розвідка, супровід своїх бомбардувальників і штурмовиків, для прикриття військ в неї залишалось мало сил та засобів. Багато також залежало від своєчасного оповіщення аеродромів про нальоти противника і від метеорологічних умов.

Через обмеження застосування винищувальної авіації для протиповітряної оборони різко підвищувалася роль зенітних засобів як постійно діючої

зброї проти авіації противника¹¹. У більшості випадків зенітна артилерія становила кістяк протиповітряної оборони.

Бойовий склад засобів ППО, що входили до складу 1-го Українського фронту протягом періоду проведення операцій з визволення України, поділялися на бойовий склад повітряний (винищувальна авіація) та наземний (зенітна артилерія та зенітні кулемети, ПСОЗ і прожекторні підрозділи).

Бойовий склад повітряних засобів (винищувальна авіація), що входили до складу 2-ї Повітряної армії (ПА), складався з винищувальних авіаційних корпусів та частин і з'єднань безпосереднього підпорядкування.

5-й винищувальний авіаційний корпус, що в своєму складі мав:

– 8-у гвардійську винищувальну авіаційну дивізію;

– 256-у винищувальну авіаційну дивізію.

10-й винищувальний авіаційний корпус у своєму складі мав:

– 10-у гвардійську винищувальну авіаційну дивізію;

– 23-у винищувальну авіаційну дивізію.

В армійському підпорядкуванні перебували:

– 331 винищувальна авіаційна дивізія;

– 19 винищувальний авіаційний полк¹².

Значний некомплект винищувачів негативно впливав на спроможність 2-ї ПА забезпечити потреби фронту в прикритті військ від ударів повітряного противника. Так, в довідці про укомплектування частин 2-ї ПА станом на 7 лютого 1944 р. 5-й винищувальний авіаційний корпус мав в своєму складі: за штатом – 192 винищувачі; в наявності – 110 (з них справних тільки 86 а 24 в несправному стані) винищувачі; некомплект – 82 винищувачі.

Загалом 2-а ПА станом на 7 лютого 1944 р. армія мала: за штатом – 416 винищувачів; в наявності – 210 (з них справних тільки 155, а 55 в несправному стані) винищувачів; некомплект – 206 винищувачів¹³.

Бойовий склад наземних засобів ППО складався із зенітних артилерійських дивізій, зенітних артилерійських полків, окремих зенітних артилерійських дивізіонів, окремих зенітних броньованих потягів.

Ось бойовий склад зенітних артилерійських дивізій (зенад), до складу яких входило по чотири зенітних артилерійських полків (зенап):

– 8-а зенад (797-й, 848-й, 978-й і 1063-й зенап) (перетворена 12.05.44 р. у 4 гвардійську зенад (256-й, 257-й, 263-й, 273-й гв. зенап);

– 9-а зенад (800-й, 974-й, 981-й і 989-й зенап);

– 10-а зенад (802-й, 975-й, 984-й і 994-й зенап);

– 21-а зенад (1044-й, 1334-й, 1340-й і 1346-й зенап);

– 23-а зенад (1064-й, 1336-й, 1342-й і 1348-й зенап);

– 25-а зенад (1067-й, 1356-й, 1362-й і 1368-й зенап);

– 27-а зенад (1354-й, 1358-й, 1364-й і 1370-й зенап);

– 37-а зенад (1400-й, 1404-й, 1408-й і 1412-й зенап);

– 68-а зенад (1995-й, 1999-й, 2003-й і 2007-й зенап);

– 69-а зенад (1996-й, 2000-й, 2004-й і 2008-й зенап).

А ось бойовий склад зенітних артилерійських

полків (зенап) армійського та корпусного підпорядкування: 120-й гвардійський, 269-й гвардійський, 286-й гвардійський, 287-й гвардійський, 358-й гвардійський, 359-й гвардійський, 121-й, 217-й, 249-й, 319-й, 396-й, 580-й, 1018-й, 1257-й, 1287-й, 1288-й, 1381-й, 1388-й, 1394-й, 1488-й, 1554-й, 1555-й, 1605-й, 1696-й, 1700-й, 1702-й, 1719-й, 1721-й, 1732-й, 1954-й зенап.

Бойовий склад окремих зенітних артилерійських дивізіонів (озенадн): 31-й гвардійський, 332-й, 22-й гвардійський озенадн. Бойовий склад окремих зенітних броньованих потягів (озенбрп): 122-й озенбрп¹⁴.

Чисельність особового складу зенітних артилерійських полків, окремих дивізіонів та броньованих потягів в середньому на 15 листопада 1943 р. була приблизно від 350 до 400 чол.¹⁵

Як правило, арміям, що діяли на основному напрямку, фронт виділяв від однієї до двох зенад у повному складі. Так, на 1 січня 1944 р. в складі 1-ї гвардійської армії перебували: 25-а зенад (1067-й, 1357-й, 1362-й, 1368-й зенап) та власний 580-й зенап.

Танкові, механізовані та кавалерійські корпуси мали у своєму складі по одному зенітному артилерійському полку, які склалися з чотирьох батарей та однієї кулеметної роти. Так, на 1 квітня 1944 р. 31-й танковий корпус у своєму складі мав 396-й зенап, 1-й гвардійський кавалерійський корпус на 1 травня 1944 р. у своєму складі мав 319-й зенап, а 9-й механізований корпус у своєму складі на 1 березня 1944 р. мав 1719-й зенап¹⁶.

До складу танкових армій включалося по два зенітних артилерійських полки. Так, на 1 грудня 1943 р. в складі 3 гвардійської танкової армії діяли 1381 та 1394 зенітні артилерійські полки¹⁷.

У корпусах і дивізіях керівництво штатною зенітною артилерією здійснював начальник артилерії, не маючи в себе в штабі спеціаліста-зенітника¹⁸.

Для прикриття фронтних аеродромів до складу 2-ї Повітряної армії входили 3, з липня 1944 р. 4 зенітних артилерійських полків (по три батареї в кожному) (зенап): 1254-й, 1554-й, 1555-й та 1605-й зенап та дві роти зенітних кулеметів¹⁹.

Кількість частин та з'єднань зенітної артилерії інколи зменшувалася, що пояснювалося головним чином виводом деяких з них до резерву Ставки або доукомплектування²⁰.

Отже, організація з'єднань та частин засобів протиповітряної оборони 1-го Українського фронту в період з жовтня 1943 р. по липень 1944 р. була наступною: управління з'єднаннями та частинами протиповітряної оборони фронту здійснювалось на певних засадах, що диктував досвід війни. Командуючий артилерією фронту, армії та їхні заступники з ППО несли повну відповідальність за організацію протиповітряної оборони військ і бойових дій її засобів; потреба фронту в зенітній артилерії розраховувалась кожний раз залежно від складу, тактики і бойових можливостей як авіації противника, так і військ, що прикривалися з цією метою активно застосовувались зенітні артиле-

рійські групи; бойовий склад засобів ППО, що входили до складу 1-го Українського фронту протягом періоду проведення операцій з визволення України, поділявся на повітряний (винищувальна авіація) та наземний (зенітна артилерія та зенітні кулемети, ПСОЗ і прожекторні підрозділи); покращення організаційно-штатної структури з'єднань та частин засобів ППО 1-го Українського фронту, посилення зенітною артилерією дивізій, корпусів і армій сприяло удосконаленню способів бойового застосування з'єднань та частин засобів ППО, зміцненню надійності прикриття угруповань військ і об'єктів, підвищенню живучості засобів ППО в операціях.

У подальшому темою дослідження може бути озброєння засобів ППО 1-го Українського фронту.

¹ Лосев И. Ф. Маначинский А. Ю., Трофимов Ю. А. 39 НИИ ПВО Сухопутных войск Вооруженных сил СССР / И. Ф. Лосев. – К.: Гносис, 2007. – 245 с.

² Чесноков Ю. Т. История создания и развития войск противоздушной обороны сухопутных войск. – М.: СПКГК РФ, 1998. – С. 78.

³ Андерсен Ю. А. Противоздушная оборона Сухопутных войск. – М.: Воениздат, 1979. – 303 с.

⁴ Наступление 1-го Украинского фронта на киевском направлении в 1943 году. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1951. – 264 с.

⁵ Приказ Народного комиссара обороны СССР № 0017 от 26 апреля 1944 года "Об усилении огневой мощи зенитных артиллерийских дивизий находящихся на фронтах". http://militera.lib.ru/docs/da/nko_1943-1945/01.html

⁶ Противоздушная оборона войск в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Кн. 2. Уч. пос. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1973. – 256 с.

⁷ Противоздушная оборона войск в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Кн. 3. Уч. пос. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1977. – 552 с.

⁸ Противоздушная оборона войск в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Кн. 2. ... – С. 151.

⁹ Руководство по боевому применению средств ПВО при обеспечении войск. – М.: Воениздат, 1944. – 104 с.

¹⁰ Полевого устава Красной армии (Проект). – М.: Военное издательство НКО 1943. – 396 с.

¹¹ Противоздушная оборона войск в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Кн. 3. ... – С. 347.

¹² Боевой состав советской армии. Часть III. (январь – декабрь 1943 г.) военное издательство министерства обороны СССР. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1972. – 336 с. <http://www.soldat.ru/files/3/22/35/189/>

¹³ Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 23, Ч 1. – Спр. 956. – Арк. 31.

¹⁴ Боевой состав советской армии. Часть IV. (январь – декабрь 1944 г.). – М.: Военное издательство министерства обороны СССР, 1988. – 376 с. <http://www.soldat.ru/files/3/22/35/189/>

¹⁵ Наступление 1-го Украинского фронта на киевском направлении в 1943 году. – М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1951. – 264 с.

¹⁶ Боевой состав советской армии. Часть IV. ... <http://www.soldat.ru/files/3/22/35/189/>

¹⁷ Там само.

¹⁸ Гавриш Л. А. Ушаков Н. А., Грушко О. С. Сборник тактических примеров по боевым действиям зенитной артиллерии в Великой Отечественной войне / Л. А. Гавриш. – Издательство академия, 1980. – 342 с.

¹⁹ Андерсен Ю. А. Противоздушная оборона Сухопутных войск. – М.: Воениздат, 1979. – 303 с.

²⁰ Противоздушная оборона войск в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг. Кн. 3. – С. 345.

*Александр Остапчук
(Київ)*

ОРГАНИЗАЦИЯ СОЕДИНЕНИЙ И ЧАСТЕЙ СРЕДСТВ ПРОТИВОВОЗДУШНОЙ ОБОРОНЫ ВОЙСК 1-ГО УКРАИНСКОГО ФРОНТА В ПЕРИОД С ОКТЯБРЯ 1943 ГОДА ПО ИЮЛЬ 1944 ГОДА

В статье анализируется организация соединений и частей средств противоздушной обороны войск 1-го Украинского фронта в период с октября 1943 года по июль 1944 года.

Ключевые слова: организация, управление, зенитная артиллерия, противоздушная оборона, 1-й Украинский фронт, истребительная авиация.

*Oleksandr Ostapchuk
(Kyiv)*

ORGANIZATION OF AIR DEFENSE TROOPS UNITS OF THE 1ST UKRAINIAN FRONT IN THE PERIOD FROM OCTOBER 1943 TILL JULY 1944

The article analyzes the organization and units of air defense troops of the 1st Ukrainian Front in the period from October 1943 to July 1944.

Keywords: organization, governance, anti-aircraft artillery, air defense, the 1st Ukrainian Front, fighter aircraft.

УДК: 94 (477.85) „1939/1945”:323.12

*Наталія Абрамова
(Чернівці)*

ГОЛОКОСТ НА БУКОВИНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ БУКОВИНСЬКОЇ ПОЛІЕТНІЧНОСТІ

Пропонована стаття розкриває перебіг подій Голокосту на Буковині в роки Другої світової війни та їх специфіку як наслідок певних етнонаціональних процесів в краї, що відбувались протягом XVIII – початку XX ст.

Ключові слова: Голокост, геноцид, етнонаціональна політика, антисемітизм, толерантність, колаборація.

Дослідження різних аспектів подій Другої світової війни вже багато десятиліть привертають увагу істориків. Складовою частиною цих подій є Голокост – політика ретельно спланованого тотального знищення єврейського населення Європи. На окупованій території України загинула найбільша

кількість євреїв СРСР – понад 1 млн. 500 тис. осіб. Антиєврейський геноцид на окупованих українських землях здійснювався силами німецьких та румунських загарбників при допомозі та підтримці колаборантів із числа місцевого населення. Беззаперечним фактом є й те, що частина українців навіть в скрутних умовах окупації ризикували своїм життям та життям близьких, надаючи допомогу євреям. Більшість пересічного українського населення виявляла більшу чи меншу міру нейтральності щодо подій Голокосту. Такий підхід викликає необхідність дослідження саме гуманітарних аспектів Голокосту – проблем адаптації та морального вибору людей в екстремальних умовах, взаємовідносин між соціальними та національними групами, оцінки психологічних та морально-етичних мотивів різних моделей поведінки. Важливо прослідкувати історичні передумови розвитку міжнародних взаємин. Адже єврейсько-українські стосунки протягом багатоміжової спільної історії двох народів складались надзвичайно драматично. З одного боку, є своя доля правди у словах українського історика Я. Дашкевича: „...Характер українсько-єврейських відносин визначали 356 років більш-менш нормального співіснування. Тому що інакше не збралось би на Україні на початок XX ст. біля третини світового єврейства”¹. З другого боку – Хмельниччина, гайдамаччина, погроми часів Першої світової та Громадянської війн – не могли не залишити слід в колективній пам’яті єврейського народу і всього населення України. Дослідження гуманітарних проблем історії Голокосту особливо актуальні для сучасного українського суспільства. Адже в умовах поліетнічного середовища Україні доводиться вирішувати дві проблеми – відродження національної свідомості українського народу та забезпечення вільного розвитку громадянам інших національностей, для яких ця земля стала рідною, уникнення ксенофобії, дискримінації за національною чи релігійною ознакою. Ретельне вивчення уроків минулого, з урахуванням регіональних особливостей, історичного досвіду мирного співжиття дасть змогу уникнути численних помилок і сприяти розбудові гармонійного толерантного суспільства. Події Голокосту на Буковині в контексті багатокультурного середовища становлять важливу наукову проблему, що привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Висвітлення проблеми допоможе розв’язати низку важливих питань в галузі формування засад соціального та культурного розвитку суспільства. Пропонована стаття – є спробою на основі вивчення досліджень наукового і публіцистичного характеру, архівних матеріалів, спогадів очевидців скласти загальну картину подій Голокосту на Буковині та зрозуміти роль місцевого населення в цих подіях; проаналізувати мотиви поведінки представників різних етнічних груп в умовах тотального знищення євреїв; встановити зв’язки між етнонаціональними процесами в регіоні в різні історичні періоди та їх віддзеркаленням в умовах Голокосту.

Буковина – дивовижний край. Віками проживаючи тут, різні народи протягом століть викували те, що є тільки буковинським. Це дух полі – культурності, дух співжиття і взаємоповаги представників різних культур. Феномен „буковинізму” формувався у конкретних історичних умовах. Традиції толерантності на Буковині беруть свій початок з часів австрійського панування (1775-1918 рр.). Після першого візиту у 1783 р. у Чернівці австрійський монарх Йосиф II запросив селитися тут представників усіх національностей, гарантуючи рівні права культурно-економічні можливості. А після революції 1848 р., коли Буковина отримала статус окремого коронного краю і широкую автономію, почався активний процес політичного, економічного та культурного розвитку усіх етносів, що населяли цю територію.

Для регіональної самосвідомості буковинців характерним було явище, що отримало історичну назву „буковинізм”. Воно перш за все визначалось пріоритетом самовизначення «буковинець» над етнонаціональним самовизначенням та наявністю особливого регіонального патріотизму. Про міжнародні стосунки на побутовому рівні так згадує Цирковнюк Микола, житель Нової Жадони Сторожинецького району, українець: „Жиди були добрі, а німці ще май ліпші. Німці жили компактно в куті „Айхенау”, мали свою управу... Німці з жидами жили дружно... Жидівських хат було три сотки, майже у кожній хаті магазин, навіть бідніший жид гендлював. Вони з повагою ставились до нас, українців. Вони вітали українською мовою...”². Андрухович Франц Михайлович 1934 р. народження, уродженець селища Біла Кіцманського р-ну, що на околиці Чернівців, розповідає: „До війни в Білій не було єврейської общини, але біля Пруту, там, де тепер розташований дріжджзавод, жило кілька єврейських родин. Вони тримали крамниці і багато людей йшли туди купувати речі, продукти, навіть у кредит. Проблем у спілкуванні не було – мирно жили...”³. На Буковині майже не було жодного села, де не проживало б кілька єврейських родин. Наприклад, у Клішківцях, що на Хотинщині, ще й понині частину села, де хата в хату жили євреї, називають „межи жидами”. Тому й не диво, коли бабуся, скажімо, посилає онука піти „межи жиди” до крамниці купити хліба. А старші люди в селі пам’ятають імена майже всіх сусідів-євреїв, які проживали поруч.

В Чернівцях єврейське життя набуло великого розмаху. Тут був цілий єврейський квартал – Юденштадт, діяли єврейські школи, лікарні для бідних, існували мікве і цвинтар, більше 50 синагог. Після отримання в 1864 р. виборочного права чернівецькі євреї мали найбільше депутатське представництво у міській раді. Вони висунули з свого середовища двох бургомістрів: д-ра Едуарда Райса і д-ра Соломона Вайсельберга⁴. Буковинські євреї, на відміну від багатьох інших єврейських громад України, мали можливість вільно здобувати вищу освіту. Для прикладу: у другій половині